

KADIN İŞGÜCÜ AÇISINDAN TÜRKİYE’NİN AB ÜYESİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Doç.Dr. Füsun Yenilmez¹

Prof.Dr. Nuray Girginer²

ÖZET

Ekonomik, sosyal ve kültürel pek çok değişimin yaşandığı günümüzde, kadınlar çalışma hayatındaki konumları itibariyle ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmada; Türkiye’nin kadın işgücü değişkenleri bakımından AB üyesi ülkelere göre konumunun incelenmesi ve aralarındaki benzerlik ve/veya farklılıkların ortaya konulması amaçlanmıştır. Eurostat veri tabanından 28 AB üyesi ülke ile Türkiye için kadın işgücüne yönelik 7 değişkene ait elde edilen verilere Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi (ÇBÖA) ve Kümeleme Analizi (KA) uygulanmıştır.

ÇBÖA sonucunda ülkelerin iki boyutlu uzayda üç farklı grup oluşturdukları görülmüştür. Kadın işgücü açısından Türkiye ve Lüksemburg diğer gruplardan oldukça farklı özellikler göstermişse de Türkiye; Yunanistan, Portekiz, Malta, İspanya İtalya’nın bulunduğu gruba Lüksemburg ise Almanya, Avusturya, Belçika’nın da bulunduğu gruba dahil edilmiştir. Çek Cumhuriyeti ise Slovenya, Slovakya, Estonya ve Litvanya’nın da bulunduğu grupta yer almıştır. Türkiye’nin en benzemez olduğu ülkeler Letonya, Slovakya, Litvanya, Lüksemburg ve Çek Cumhuriyeti; en benzer olduğu ülkeler ise Malta, İtalya, Kıbrıs ve Yunanistan’dır. Çek Cumhuriyetinin kadın işgücü göstergeleri bakımından en benzer olduğu ülkeler Litvanya, Macaristan ve Polonya iken en benzemez olduğu ülkeler Türkiye ve Lüksemburg’tur. Yapılan k-ortalamar kümeleme analizi sonucunda oluşan kümeler ÇBÖA ile elde edilen gruplarla büyük benzerlik göstermiştir. KA sonucunda da Lüksemburg ile Türkiye dışındaki ülkeler üç kümede toplanmıştır. Türkiye özellikle 20-64 yaş arası kadın çalışan oranı, ilk ve ortaöğretim mezunu kadın işsiz oranı ve lise mezunu kadın oranı açısından AB üyesi ülkelere göre düşük değerlere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim İstatistikleri, Kadın İşgücü istatistikleri, Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi, Kümeleme Analizi, Türkiye, AB ülkeleri

JEL Kodları: C02, C38, J80, N30, O57, E24

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Meşelik kampüsü A Blok 2. Kat Eskişehir 0 532 464 10 61 yenilmez@ogu.edu.tr yenilmez90@gmail.com

² Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

THE COMPARISON OF WOMAN LABOR FORCE INDICATORS BETWEEN TURKEY AND EUROPIAN UNION MEMBER COUNTRIES

Doç.Dr. Füsün Yenilmez³

Prof.Dr. Nuray Girginer⁴

ABSTRACT

In today's world, due to the social, cultural and economic changes, women support countries' economy with their status in the working life. In this research, it is aimed to compare the status of Turkey in means of woman labor force indicators according to EU countries, and to reveal the similarities and differences. The variables indicating women labor force of the 28 EU countries and Turkey gathered from Eurostat database, and analyzed by using Multidimensional Scaling Analysis (MSA) and Clustering Analysis (CA).

According to the MSA, countries formed three different groups in two dimension space. In means of woman labor force, although Turkey and Luxembourg showed different trends, Turkey is implanted in the group including Greece, Portugal, Malta, Spain and Italy, whereas Luxembourg is placed in the group including Germany, Austria and Belgium. Czech Republic took place in the same group with Slovenia, Slovakia, Estonia and Lithuania. Latvia, Slovakia, Lithuania. Luxemburg and Czech Republic are the least similar countries to Turkey while, Malta, Italy, Cyprus and Greece are the most similar ones. According to woman labor force indicators, most similar countries to Czech Republic are Latvia, Hungary and Poland, whereas Turkey and Luxembourg are the least similar ones. The clusters formed by CA are congruent to the groups formed according to the MSA. According to the results of CA, the countries are gathered in the same cluster except Turkey and Luxembourg. When compared to other EU members, Turkey has quite low values, especially in means of the ratio of working women between the ages of 20 and 64, the ratio of jobless female having primary or secondary school graduates, and the ratio of women having senior high school graduate.

---

³ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Meşelik kampüsü A Blok 2. Kat Eskişehir 0 532 464 10 61 yenilmez@ogu.edu.tr yenilmez90@gmail.com

⁴ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

Key Words: Education Indicators, Woman Labor Statistics, Multidimensional Scaling Analysis, Clustering Analysis, Turkey, EU Countries

JEL Codes: C02, C38, J80, N30, O57, E24

I.Giriş

Toplumsal ve ekonomik kalkınma sürecinde kadınların etkin biçimde yer alması, kadınların işgücüne katılımının ve istihdamının artırılması, bireysel ve toplumsal açıdan sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde önemli bir unsurdur. Bu çerçevede kadın istihdamının artması, kadın yoksulluğunun önlenmesi, haneye giren daha yüksek gelir ve daha iyi yaşam standartlarına kavuşmak anlamına gelir (Korkmaz ve diğerleri, 2013, p.1847)

Gelişmiş ülkelerin çoğunluğunda kadınların işgücüne katılım oranları %60-80 aralığında. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu oranlar %50'nin altında. 2012 verilerine göre OECD ortalaması %62'ye Türkiye'de katılım oranı %31.5 civarında. Sıralamada sondan ikinci ülke %47.8 ile Meksika gelmektedir (Aşık, 2013, p.1)

Türkiye'de kadınların daha aktif olarak işgücüne katılımı 1950'lere dayansa da (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 201), son yıllarda düşük oranlarda artış olmakla birlikte dünyadaki genel eğilimin tersine Türkiye'de 1950'lerin ortalarından başlayarak kadınların işgücüne katılım oranları sürekli düşmüştür (Yıldız, 2008: 115; Türk-İŞ, 2005: 4). Bunun nedeni; Türkiye ekonomisinin 1950'lerin sonuna kadar tarımsal üretime dayalı bir ekonomi olması (TUSİAD, 2004), ekonomik yapıda meydana gelen değişimler ve bunlara eşlik eden sosyal dönüşümlerdir (TUSİAD, 2000). 1950 yılında %81,5 olan kadın işgücüne katılma oranı 1955'de %72'ye, 1965'te %56,2'ye (Dülger, 1984: 95), 1990 yılında %34,1'e, 2000 yılında %26,6'ya, 2005 yılında %23,3'e düşmüştür. 2010 yılında ise 4,3 puan artarak %27,6'ya yükselmiştir. 2008 den sonra, kadın istihdamı alanında izlenen politikalar ve yürütülen projeler etkisini az da olsa göstermiş, kadınların işgücüne katılımında ve istihdamında artışlar gerçekleşmiştir. Kadının işgücüne katılım oranı 2012 sonunda yüzde 29,5 seviyesine ulaşmıştır. (Erli, 2013)

Dünyada genel olarak ve bölgelere göre kadınların istihdamı incelendiğinde, Türkiye'nin dünya kadın istihdamının oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir.(ILO, 2011; TUİK, 2010). 2010 yılı verilerine göre, Türkiye'de kadın istihdam oranı %24,0 iken, 27 AB ülkesinde ise bu oran ortalama olarak %58,2'dir (European Commission, 2010). Bu durum

Türkiye'nin kadın istihdamında, birçok AB ülkesine kıyasla gerilerde olduğunu göstermektedir.

Kadınların çalışma hayatında daha çok yer almaları ve kariyer açısından desteklenmeleri Türkiye'nin ekonomik gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de işgücüne katılım oranının düşük olmasının, kadınların çalışma hayatında daha az yer almasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. TÜİK verilerine göre, 2012'de Türkiye genelinde işgücüne katılım oranı yüzde 50 olarak gerçekleşirken, bu oran erkeklerde yüzde 71, kadınlarda ise yüzde 29.5 oldu. İstihdam edilen kadın nüfus oranı yüzde 26.3'te kalırken, erkek nüfus oranı yüzde 65'e çıkmaktadır. İşgücüne katılımı az olduğu gibi kadınlardaki işsizlik oranı da daha yüksek. Erkeklerde yüzde 8.5 olan oran, kadınlarda yüzde 10.8'e çıkmaktadır. İşgücü piyasasına katılımın düşük olması kadının erkeğe bağımlı olması sonucunu doğurmaktadır(Erli, 2013)

Eğitim bir ülkenin ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yönden gelişmesinde ve kalkınmasında önemli bir itici güç olması nedeniyle, Türkiye'nin hem ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yönlerden gelişebilmesi hem de demokratik yaşam biçimini uygulamaya koyabilmesi için eğitimde cinsiyet eşitliğini sağlayıcı politikalar izlenmesi çok önemlidir. Bu nedenle eğitimde cinsiyet eşitsizliği, sadece kızları ya da aileleri değil, sosyal adaletle ilgili olduğu için bir bütün olarak toplumu ilgilendiren önemli bir sorundur (Bruce ve Işık, 2006).

Türk eğitim sistemindeki eşitsizlikler, dört şekilde görülmektedir. Bunlar; zengin yoksul eşitsizliği, bölgelerarası eşitsizlikler, köy-kent eşitsizliği ve cinsiyete dayalı eşitsizliktir (Adem, 1995; Kaya, 1993; Sarpkaya, 2008). Cinsiyete dayalı eşitsizlik, kız ve erkek çocuklarının okullaşma oranlarını ve eğitim imkân ve fırsatlarını yakalama düzeyleri arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Türk eğitim sisteminde cinsiyete dayalı eşitsizlik sorunu, eğitimin tüm kademelerinde varlığını göstermektedir. Bu nedenle, sistemin geneli içinde en yaygın ve belirgin olarak görülen, sonuçları açısından da en etkili olan eşitsizlik türü olduğu söylenebilir. (Maya, 2013, p.71)

Türkiye'de hem erkek hem de kadınlar için, en yüksek işgücüne katılım oranları üniversite mezunları için kaydedilmiştir. Eğitimin kadınların işgücüne katılımında oynadığı rol, kentsel alanlar göz önüne alındığında daha belirgin hale gelmektedir. Türkiye'nin kentsel alanlarında okur-yazar olmayan kadınlar arasında işgücüne katılım 2006 yılında yüzde 5,6 olmuştur. Erkekler için buna karşılık gelen oran ise yüzde 36,4 düzeyindedir. Kadınların katılım oranları eğitimin artması ile birlikte kademeli olarak artmakta ve yüksek öğrenim diploması olanlar için doruk noktasına ulaşmaktadır. Mesleki eğitime sahip kadınların işgücüne katılım oranı 2006 yılında yüzde 35,6 düzeyindeyken, bu oran üniversite mezunları için yüzde 69,8'e tırmanmaktadır. Üniversite mezunu kadınlarda katılım oranlarının yüzde 80 olduğu 90'ların başlarıyla karşılaştırıldığında, bu oran azalmış ve 2000'li yıllarda yüzde 70 civarında sabitlenmiştir. 1988 yılında genel lise mezunu kadınların katılım oranı yüzde 44,3 düzeyindeyken, bu oran 2006 yılında yüzde 27,6 düzeyine gerilemiştir.

Türkiye'de kentsel alanlardaki kadınların okullaşma düzeylerinde iyileşmeler olduğu da görülmektedir. Örneğin 1998 yılında üniversite mezunları kentsel kadın nüfusunun sadece yüzde 2,8'ini oluştururken, bu rakam 2006 yılında yüzde 8,1 gerçekleşmiştir. İlkokul düzeyi üzerindeki tüm eğitim kategorilerinde benzer iyileşmeler gerçekleşmiştir. Bunun aksine, okur-yazar olmayanların, işlevsel okur-yazarların (diplomasızların) ve ilkokul mezunlarının oranı düşmüştür. (Dayıoğlu, Kırdar, 2010)

Hem toplumsal hem de ekonomik olarak bu derece önemli olan kadın istihdamına yönelik çalışmalar Türkiye’de ve Dünya’da oldukça çeşitlilik göstermektedir. Kadının İşgücü piyasasına düşük katılımına yönelik yapılan çalışmalar genellikle makro ekonomik değişkenleri kadınların azalan işgücüne katılım oranlarıyla ilişkilendirmeye çalışmaktadır (Dünya Bankası, 1993; Özar, 1994; Özbay, 1994; TÜSİAD, 2000, 2008). Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü de, kadınların çalışma yaşamlarının çeşitli yönlerine ilişkin çeşitli araştırma projeleri yürütmektedir.

Kadınların işgücüne katılımının belirleyicilerinin incelendiği çalışmalar; okullaşma oranı, yaş, medeni durum ve çocuk sayısının, kadınların katılım kararlarının önemli belirleyicileri olduğunu göstermiştir (Dayıoğlu, 2000; Dayıoğlu ve Kasnakoğlu, 1997; Ercan ve Tunalı, 1998; Tunalı, 1997). Çınar (1994) tarafından yapılan bir çalışma, ‘güvenlik’ endişelerinin kadınların çalışma kararlarını etkileyerek formel çalışmaya kıyasla evde çalışmayı tercih etmeye yönlendirdiğini göstermektedir. Yenilmez (2010) yaptığı çalışmada Türkiye’de kadının işgücüne katılım oranlarını, farklı gruplarda yer alan dünya ülkeleriyle kıyaslamış ve bu sıralamalarda Türkiye’nin OECD, AB ve İslam ülkeleri gibi pek çok ülkenin bulunduğu listede son sırada yer almakta olduğunu tespit etmiştir.

Kadın ve erkekler arasındaki kazanç farklarını inceleyen çalışmalar da, kadın ve erkeklerin saatlik kazançları arasında önemli farklar tespit etmişlerdir. (Kasnakoğlu ve Dayıoğlu (1997), Ercan ve Tunalı (1998), Tansel (1994, 1999) ve Dayıoğlu ve Tunalı (2003).)

Bir başka grup araştırmada da, yapısal uyum politikaları ile değişen endüstriyel yapının kadınların istihdamı üzerindeki etkisi incelenmiştir (Çağatay ve Berik, 1990; Çağatay ve Özler, 1995; Özler, 2000). Bu çalışmalar, ihracata yönelik büyüme stratejisini benimseyen 1980 yapısal uyum programını takiben işgücünün kadınlaşmasına (feminizasyon) dair kanıtlar tespit etmiştir. Girginer (2013) tarafından yapılmış olan çalışmada; Türkiye’nin eğitim ve işgücü değişkenleri bakımından AB üyesi ülkelere göre konumunun incelenmesi ve aralarındaki benzerlik ve/veya farklılıkların ortaya konulması amaçlanmıştır.

Türkiye’de olduğu gibi Dünya’da da kadın istihdamı, üzerinde önemle durulan konulardan birisidir. Killingworth ve Heckman (1985) çalışmalarında, Batı ekonomilerine odaklanarak kadın işgücü arzı hakkındaki teorik ve ampirik çalışmaları gözden geçirmiştir. Gustafsson ve Jacobsson (1985), artan kadın katılım oranını açıklarken İsveç’teki cinsiyete göre azalan ücret farkına dikkat çekmiştir. Benzer şekilde Shimada ve Higuchi (1985), kadın eğitimi ve ücretlerindeki iyileşmelerin Japonya’daki ücretli kadın istihdamında önemli bir artışa yol açtığını ortaya koymuştur. Michael (1985), doğurganlık ve medeni durum gibi demografik faktörler ile işgücü katılımı arasındaki ilişkiyi incelenmiştir.

Psacharopoulos ve Tzannatos (1993), 15 Latin Amerika ülkesindeki kadının işgücüne katılım oranları değerlendirmiş ve olumsuz ekonomik koşullara karşın katılımın arttığını tespit etmişlerdir. Lim (2000), Konjonktür dalgalanmalarının kadın istihdamı üzerindeki etkilerini incelemiş ve Doğu Asya ekonomik krizinin erkeklere kıyasla kadınların istihdamı üzerindeki farklı etkisini ortaya koymuştur. (Dayıoğlu, Kırdar, 2010)

Yapılan çalışmaların ortaya koyduğu gibi Dünya’da kadın-erkek istihdam oranları arasında bölgeler arası büyük farklılıklar gözlenmektedir. Birleşmiş Milletlerin sağladığı verilere göre birçok bölgede hala kadın-erkek istihdam oranlarında büyük bir dengesizlik mevcuttur (Birleşmiş Milletler, 2012). Dünya Ekonomik Forumu’nun 2012 Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu da Birleşmiş Milletler verilerini destekler niteliktedir.

Bu raporun kapsadığı 135 ülkenin tümünde ekonomiye katılım konusundaki cinsiyet eşitsizliğinin sürdüğü vurgulanmaktadır (Hausmann, Tyson ve Zahidi, 2012, s. 7-20). Dünyanın birçok bölgesinde kadınların erkeklerle eşit istihdam olanaklarına sahip olmadıkları görülmektedir. Diğer yandan, Kuzey Amerika ile Avrupa'yı kapsayan Gelişmiş Bölgeler ile Kafkaslar ve Orta Asya da, tarım dışı istihdamda kadın ve erkek oranları birbirine yakın seyretmektedir. (Birleşmiş Milletler, 2012).

Özellikle, kadının işgücüne katılımına yönelik 1997 Amsterdam Anlaşması sonrası birçok direktif ile farklı politikalar geliştiren Avrupa Birliği, kadın istihdamı konusunda öncü konumdadır. Ancak, bu bölgeleri bir bütün olarak görmek ve ülkeler arası farkları yok saymak yanıltıcı olacaktır. Nitekim bölge ülkelerinde uygulanan politikaların farklılığı ve bunun çalışma ve aile yaşamına yansımaları, kadın istihdamına yönelik alınan önlemlerin ne kadar etkin olduğu gibi sebepler ülkeler arası farklılık doğurmaktadır (Sayın, 2008). Bu farklılıkları ortaya koyabilmek amacıyla, çalışmada Türkiye ve 27 AB üyesi ülkede eğitim seviyesine göre kadın istihdamı değerlendirilmektedir. ÇBÖA sonuçlarına göre incelenen 28 ülkenin benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

II. Yöntem

Bu çalışmada; Türkiye'nin AB üyesi ülkeler ile kadın işgücünü yansıtan istatistikler temelinde aralarındaki ilişkilerin gözlenen ve konfigürasyon uzaklıkları olarak grafiksel gösterimini sağlamanın yanı sıra benzerlik ve farklılıklara bağlı olarak Türkiye'nin konumunu belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında 28 AB üyesi ülke ile Türkiye için kadın işgücü göstergeleri olarak alınan 7 değişkene ilişkin veriler Eurostatveritabanından elde edilmiştir

X1: Satın alma gücü (2012 yılı)

X2: 20-64 yaş arası kadın çalışan oranı (2012 yılı)

X3: Yüksek eğitimli kadın çalışan oranı (2012 yılı)

X4: Lise mezunu kadın oranı (2012 yılı)

X5: Genel kadın işsizlik oranı (2012 yılı)

X6: İlk ve ortaöğretim mezunu kadın işsiz oranı (2012 yılı)

X7: Yüksek öğretimdeki kadın öğrenci oranı (2011 yılı)

II.1. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi Uygulaması

Toplamda 29 ülke için elde edilen verilere Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi (ÇBÖA) uygulanmıştır. Araştırma değişkenleri farklı ölçme düzeylerinde olduklarından veriler, analiz sürecinde kullanılan SPSS 17 paket programında standardize edilmiştir. ÇBÖA, nesne ya da birimler arasında gözlenen benzerlikler ya da farklılıklardan oluşan uzaklık değerlerine dayalı olarak be nesnelerin tek ya da çok boyutlu uzaydaki gösterimini elde etmeyi amaçlayan,

böylece nesnelar arasındaki ilişkilerin belirlenmesini sağlayan çok değişkenli bir istatistiksel analiz yöntemidir (Wassermanv.d., 1994; Özdamar, 2004:479-483).

Çok boyutlu ölçekleme analizinin genel amacı, az boyutla nesneların yapısını (uzaklık değerlerini kullanarak) orijinal şekle yakın bir biçimde ortaya koymaktır. ÇBÖA, kümeleme ve diskriminant analizi gibi Q analiz tekniklerinden biridir; ayrıca, boyut indirgeme özelliğinden dolayı da R analiz teknikleri arasında yer almaktadır (Tatlıldil; 1996: 353). Analiz; sıralı, eşit aralıklı, eşit orantılı ölçekle ölçülen veri tipleri üzerinde uygulanabilmekte olup yaygın bir kullanım alanına sahiptir (Kalaycı, 2006: 379-396).

Çok boyutlu ölçekleme analizinin etkinliği Kruskal stres istatistiği ile ölçülür. Kruskal stres istatistiği; konfigürasyon ölçüleri ile tahmini konfigürasyon ölçüleri arasındaki farkların tahmini konfigürasyon uzaklıklarına oranının karekökü olarak hesaplanır ve veri uzaklıkları ile konfigürasyon uzaklıkları arasındaki uygunluğu ifade eder. Analizde k=2 için stres istatistiğinin 0,001'den küçük olduğu değere kadar iterasyon devam ettirilmiştir. Beşinci iterasyonda 0,00007 sonucuna ulaşıldığından iterasyon durdurulmuştur. Stress istatistiği 0,16325 ve uyumluluk seviyesi olarak da iyi uyuma yakın değer elde edilmiştir. Analizde stres değeri Kruskal'ın formülüne göre hesaplanarak RSQ= 0,90940 olarak bulunmuştur; bir başka ifadeyle k=2 boyut için stres değeri, verileri 0,90940 oranında açıklamaktadır.

Tablo 1'deki uyarıcı koordinat değerlerine göre; birincil boyutta Türkiye, Yunanistan, İspanya ve Malta hem pozitif yüklü hem de 1'in üzerinde değerlerle en büyük değerlere sahiplerdir. Dolayısıyla birincil derecede bu ülkelerin çalışmada ele alınan 7 kadın işgücü değişkenleri açısından benzer algılandıkları görülmektedir. Bu ülkelerin aldıkları değerler diğerlerine göre daha yüksek olduğundan birincil boyuttaki en önemli ayrıştırıcılarıdır.

Birincil boyutta dikkat çekici bir başka durum; Almanya, Avusturya, İsveç, Danimarka, Hollanda'nın yüksek negatif değerlere sahip olmasıdır ki bu ülkelerle diğer pozitif yüksek değerli ülkeler birincil boyutta birbirlerinden çok farklı ülkeler olarak ortaya çıkmaktadır.

İkinci boyutta ise; Lüksemburg ve Türkiye 1'in üzerinde pozitif değerlere sahip ülkelerdir. İkincil boyuttaki en önemli ayrıştırıcı Lüksemburg'tur. İkincil boyuttaki negatif değerli ülkelere bakıldığında bu ülkelere Letonya, Litvanya, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'nin 1'den büyük negatif değere sahip olmalarıyla bu ülkelerin ikincil boyutta önemsiz olduğu görülmektedir. Türkiye, , her iki boyutta 1'in üzerinde pozitif değerlere sahipse de birinci boyutta daha yüksek pozitif değere sahiptir. Dolayısıyla Türkiye kadın işgücü göstergeleri açısından, birincil boyuttaki ülkelerle ikincil boyuttaki ülkelere göre daha fazla benzerlik göstermektedir.

Tablo 1: Uyarıcı Koordinatlar

Uyarıcı Sayısı	Ülkeler	I.Boyut	II.Boyut
1	TÜRKİYE	2,6532	1,9566

2	Almanya	-1,2668	0,6092
3	Avusturya	-1,3424	0,4821
4	Belçika	-0,2122	0,5501
5	İngiltere	-0,7584	0,2059
6	Bulgaristan	0,2768	-0,8467
7	Çek cumhuri	-0,4454	-1,0632
8	Danimarka	-1,1778	0,2972
9	Estonya	-0,6306	-0,7798
10	Finlandiya	-0,9569	0,2075
11	Fransa	-0,2495	0,2251
12	Hırvatistan	0,9676	-0,7286
13	Hollanda	-1,1262	0,8925
14	İrlanda	0,2250	0,6922
15	İspanya	1,9545	-0,6050
16	İsveç	-1,3973	-0,2259
17	İtalya	0,7509	0,0434
18	Kıbrıs	0,0486	0,9506

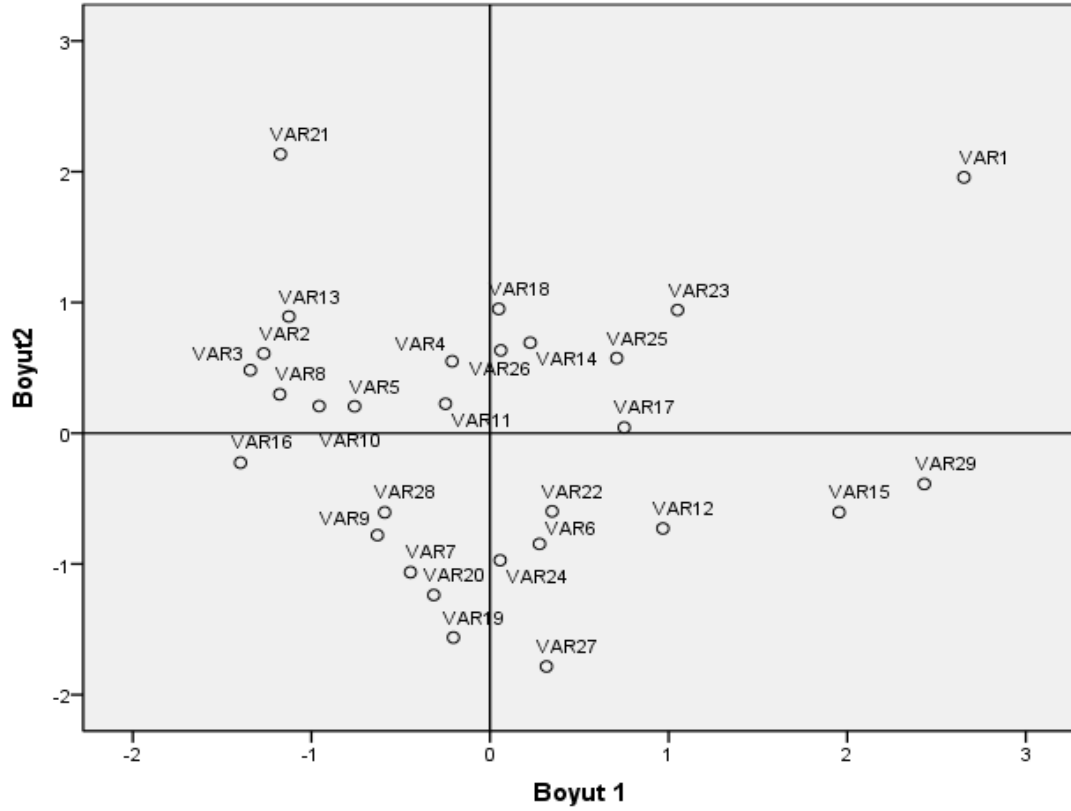

19	Letonya	-0,2051	-1,5626
20	Litvanya	-0,3152	-1,2378
21	Lüksemburg	-1,1737	2,1342
22	Macaristan	0,3477	-0,5978
23	Malta	1,0498	0,9423
24	Polonya	0,0563	-0,9716
25	Portekiz	0,7090	0,5738
26	Romanya	0,606	0,6336
27	Slovakya	0,3159	-1,7840
28	Slovenya	-0,5899	-0,6054
29	Yunanistan	2,4313	-0,3881

ÇBÖA’nda farklılıklar matrisinden hareketle hangi nesnelere birbirlerine yakın ya da uzak algılandıkları belirlenebilmektedir. Elde edilen farklılıklar matrisinde Türkiye’nin diğer 28 ülke ile ve ülkelerin birbirleriyle olan benzerlik/benzemezlikleri incelendiğinde; ülkelerin genelde 1 ve 2’nin üzerinde değerlere sahip olarak birbirlerinden farklı algılandıkları görülmektedir. Buna karşılık Letonya ile Litvanya 0,440 değeriyle birbirlerine en benzer ülkelerdir. Benzer şekilde Almanya ile Avusturya (0,481), İngiltere de Finlandiya ile (0,574) benzerlik göstermektedir. Çalışmaya dahil edilen 29 ülke içerisinde araştırma değişkenleri bakımından en çok farklılık gösteren ülke Türkiye ve Lüksemburg’dur. Türkiye’nin en benzemez olduğu ülkeler Letonya (4,410), Slovakya (4,244), Litvanya (4,210), Lüksemburg (4,120) iken diğerlerine göre daha benzer olduğu ülkeler Malta (2,178), İtalya (2,815), Kıbrıs (2,921) ve Yunanistan (2,959) olarak görülmektedir. Çek Cumhuriyeti’nin en benzer olduğu ülkeler Polonya (0,839), Macaristan (0,877) ve Litvanya’dır (0,997); en benzemediği ülkeler ise Türkiye (4,013) ve Lüksemburg’dur (3,296) .

Koordinat tablosu ve uzaklık matrisinden sonra iki boyutlu uzayda koordinatlara göre düzenlenen grafiksel gösterim elde edilmiştir. ÇBÖA’nde verilerin ölçme düzeylerine göre

uzaklıkları da değişmektedir. Bu çalışmada kullanılan veriler oranlı ölçme düzeyinde ölçüldüğünden Öklid uzaklığı kullanılmıştır.

Şekil 1: Öklid Mesafesi Modeli

Bu grafiksel düzenlemede çalışma kapsamına alınan ülkelerin birbirlerine en benzer olarak algılananların bir arada toplandıkları görülmüştür. ÇBÖA sonucunda, ilgilenilen kadın işgücü göstergelerine göre ülkeler iki boyutlu uzayda üç farklı grup oluşturmuşlardır. Ancak Lüksemburg ve Türkiye söz konusu gruplardan oldukça uzak kalan ülkelerdir. Bulgaristan, Finlandiya ve Estonya da mevcut gruplaşmanın nispeten dışında kalan ülkelerdir. Birinci grupta; İspanya, Türkiye, Portekiz, İtalya, Malta ve Yunanistan bulunmaktadır. Özellikle Türkiye bu gruptan daha uzak kalmakta, bu grubun genel eğiliminden farklılık göstermektedir. İkinci grupta; Kıbrıs, İrlanda, Finlandiya, Fransa, Almanya, Avusturya, Belçika, İngiltere, Romanya, Danimarka, Hollanda, Luksemburg ve İsveç bulunmaktadır. Luksemburg bu gruptan oldukça uzak kalmaktadır. Üçüncü grupta Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya, Slovakya, Litvanya, Letonya, Hırvatistan, Bulgaristan, Polonya yer almaktadır.

II.2. Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Analizi Uygulaması

Kümeleme analizi kavramı ilk kez 1939 tarihinde Tryon tarafından literatüre kazandırılmıştır (Lorr, 1993:2). Kümeleme analizi, ölçülen objeleri birbirlerine benzerliklerine göre sınıflandırmayı amaçlayan istatistiksel bir tekniktir. Bu analizde objeler önceden tespit edilen kriterlere göre kümelendiğinde aynı kümedeki objelerin ölçülen

karakteristikleri birbirine çok benzerken kümeler arası karşılaştırmalarda ölçülen karakteristikler birbirine benzemez. Başka bir ifadeyle analiz sonucu elde edilen kümeler, küme içinde yüksek düzeyde homojenlik ve kümeler arasında ise yüksek düzeyde heterojenlik gösterirler (Hair, 1998: 473).

Kümeleme Analizi, kümelerin sayısına veya küme yapılarına ilişkin herhangi bir varsayımda bulunmaz (Johnson&Wichern, 1992: 573). Diğer çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinde önemli bir yer tutan normallik varsayımı, bu analizde prensipte kalmakta ve uzaklık değerlerinin normalliği yeterli görülmektedir (Tatlidil, 1996: 329). Bunun yanı sıra kümeleme analizi araştırmanın amacına bağlı olarak değişkenleri veya bireyleri gruplama imkanı sağlar.

Kümeleme; iki gözlemin benzerlikleri (yakınlıkları) veya benzemezlikleri (uzaklıkları) temel alınarak yapılır (Johnson&Wichern, 1992: 573). Kümeleme analizinde veriler kümelemeye uygun şekilde girildikten sonra uzaklık ölçülerinden yararlanılarak uzaklıklar matrisi elde edilir. Çalışmada veriler oranlı ölçme düzeyinde olduğundan öklit uzaklık ölçüsü kullanılmıştır. Uzaklıklar matrisi elde edildikten sonra, kümeleme tekniğinin seçimi söz konusudur. Bu bağlamda en yaygın olarak kullanılan teknikler hiyerarşik ve hiyerarşik olmayan teknikler olarak ikiye ayrılır. Çalışmada hiyerarşik olmayan kümeleme tekniği olan k-ortalama kümeleme tekniği kullanılmıştır.

k-ortalama yöntemi aşağıdaki adımları izleyerek birimleri kümelere ayırır (Özdamar, 2004:305)

1. Araştırmacının verilerden elde edeceği bilgilere göre ilk k nokta çekirdek nokta olarak alınır. Bu noktaların her birinin p değişken değerleri birer küme ortalama vektörü olarak kabul edilir. Küme ortalama vektöründen her bir birimin uzaklıkları hesaplanır.
2. Geriye kalan n-k birim en yakın ortalama vektörlü kümeye atanır. Her atamadan sonra oluşan kümenin ortalama vektörü yeniden hesaplanır. Böylece, çekirdek noktaların verilerinden oluşan ortalama vektörü değiştirilir ve birimlerin yeni oluşan küme ortalama vektörüne göre uzaklıkları hesaplanır. En yüksek benzerliğe sahip birimler bir araya getirilir.
3. Küme içi varyansın minimum ve kümeler arası varyansın maksimum olduğu kümeleme yapısına ulaşıncaya kadar tüm birimler k kümeye atanmaya devam eder. Yinelemeli yaklaşımla uygun kümeleme sağlanır. Küme içi kovaryans matrisinin minimum olduğu koşul sağlanıncaya ve yakınsama kriterine eşit ya da daha küçük varyans farkına ulaşıncaya kadar parçalanma işlemine devam edilir.
4. Hiyerarşik olmayan kümeleme analizinin başarıya ulaşması için gerekli olan koşullardan en önemlisi uygun küme sayısının belirlenmesidir. Küme sayısının belirlenmesi konusunda son yıllarda yoğun çalışmalar yapıyor olmakla birlikte hala 1970'li yıllarda geliştirilmiş olan ve çok da güvenilir sonuçlar vermeyen bazı testlerden yararlanılmaktadır. Küme sayısına karar vermede kullanılan en pratik yol, küme sayısının belirlenmesinde $k \cong (n/2)^{1/2}$ eşitliğinin kullanılmasıdır (Tatlidil, 2002: 341). Küçük örnekler için kullanılabilir gözükse de bu formül örnek hacminin büyük olması durumunda iyi sonuçlar vermemektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ÇBÖA ile elde edilen ülke grupları, hiyerarşik olmayan kümeleme analizi ile elde edilen kümelerle karşılaştırılmıştır. Çalışmada, Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Yöntemlerinden k-ortalama kümeleme tekniğinin kullanılması tercih edilmiştir. Küme

sayısından emin olmak adına; iki, üç ve dört ve beş küme ayrı ayrı denenerak kadın işgücü göstergeleri bakımından 29 ülke için 5küme belirlenmiştir.

Kümeleme analizinde hangi değişkenlerin işleme alınıp hangilerinin analiz dışı bırakıldığını saptamak amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır.

H_0 : X_i değişkeninin ülkelerin beş gruba ayrılmasında etkisi yoktur.

H_1 : X_i değişkeninin ülkelerin beş gruba ayrılmasında etkisi vardır.

Tablo 2: Kadın işgücü Göstergelerine Göre HOKA'dan Elde Edilen Ülke Gruplarının ANOVA Sonuçları

Değişkenler	Kümeleler		Hata		F	p
	Kareler Ortalaması	sd	Kareler Ortalaması	sd		
X1	11358,889	4	106,145	24	107,013	,000
X2	470,051	4	39,552	24	11,884	,000
X3	439,621	4	37,236	24	11,806	,000
X4	785,074	4	55,790	24	14,072	,000
X5	87,320	4	19,500	24	4,478	,008
X6	222,463	4	68,619	24	3,242	,029
X7	60,756	4	6,839	24	8,883	,000

Tablo 2'deki ANOVA sonuçlarına göre analize alınan değişkenler (kadın işgücü göstergeleri) 29 ülkenin 5 kümede toplanmasında etkilidir. Bu nedenle analizde değişkenlerin hepsi alınmıştır (p değerleri<0,05). Kümeleme analizi içindeki ANOVA sonuçları, değişkenlerin kümeler itibariyle farklılığının öğrenilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Kümeleme analizi değişkenlerin kümeler arası farkı maksimum yaptığından değişkenlerin de kümeler itibariyle farklı çıkması doğaldır. Dolayısıyla kümelerdeki gözlemlerin dağılımı tesadüfi değildir (Kalaycı, 2006: 376).

Hiyerarşik olmayan kümeleme analizine alınan değişkenlere göre kümelerin merkezleri incelendiğinde (Tablo 3), 2. ve 4. kümelerin X2, X3 ve X7 değişkenleri bakımından; 3. ve 4. kümeler ise X6 ve X7 değişkenleri itibariyle birbirlerine benzerlik göstermektedirler. Sadece Lüksemburg'un yer aldığı 5. küme, X1 değişkenine ait yüksek X5 değişkenine ait düşük değerleriyle, sadece Türkiye'nin yer aldığı 1. küme ise X5 dışındaki diğer tüm değişkenlerdeki düşük değerleriyle diğer kümelerden farklılık göstermektedir.

Tablo 3: Analiz Değişkenlerine Göre Küme Merkezleri

<i>Değişkenler</i>	<i>Kümeler</i>				
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
<i>X1</i>	54,00	67,36	121,20	87,67	263,00
<i>X2</i>	30,20	60,78	68,97	54,07	64,10
<i>X3</i>	28,70	56,35	65,27	50,32	59,00
<i>X4</i>	15,90	55,65	43,17	32,18	39,20
<i>X5</i>	9,40	11,03	7,33	16,60	5,80
<i>X6</i>	6,30	24,65	13,85	19,77	8,50
<i>X7</i>	45,20	58,31	54,47	53,34	51,90

Ülkelerin sayı olarak önceden belirlenen beş kümeye dağılımı ve uzaklıkları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Küme Üyelikleri ve Uzaklıklar

<i>COUNTRIES</i>	<i>Cluster membership</i>	<i>Distance</i>
------------------	---------------------------	-----------------

TÜRKİYE	1	,000
Almanya	3	15,417
Avusturya	3	19,151
Belçika	3	13,351
İngiltere	3	15,466
Bulgaristan	2	21,243
Çek cumhuri	2	18,387
Danimarka	3	9,744
Estonya	2	15,526
Finlandiya	3	9,084
Fransa	3	14,769
Hırvatistan	2	17,573
Hollanda	3	11,154
İrlanda	3	18,692
İspanya	4	20,943
İsveç	3	13,190
İtalya	4	18,699
Kıbrıs	4	19,185
Letonya	2	14,305

Litvanya	2	14,249
Lüksemburg	5	,000
Macaristan	2	6,966
Malta	4	17,146
Polonya	2	6,916
Portekiz	4	19,605
Romanya	2	27,240
Slovakya	2	21,398
Slovenya	2	20,391
Yunanistan	4	25,486

HOKA sonucunda oluşan beş kümeden birincisi 1, ikincisi 11, üçüncüsü 10, dördüncüsü 6 ve beşincisi 1 elemanlıdır. Birinci kümede Türkiye; ikinci kümede Çek Cumhuriyeti, Estonya, Hırvatistan, Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Macaristan, Polonya; üçüncü kümede Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, İngiltere, Finlandiya, İrlanda, Hollanda ve İsveç; dördüncü kümede Kıbrıs, Yunanistan, Malta, İtalya, Portekiz, İspanya ve beşinci kümede ise Lüksemburg yer almıştır.

Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Analizi Sonuçları karşılaştırmalı olarak Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5 incelendiğinde, ÇBÖA sonucunda oluşturulan 3 grubun üye ülkelerinin HOKA ile oluşturulan 5 kümedeki üye ülkelerle benzer olduğu görülmektedir. Örneğin Türkiye’nin yer aldığı gruptaki diğer ülkeler, HOKA sonucunda yer aldığı kümedeki ülkelerle büyük ölçüde aynıdır. ÇBÖA ve HOKA’nde farklı gruplarda yer alan ülkeler Kıbrıs, Estonya ve Danimarka’dır. HOKA sonucunda tek bir kümede yer alan Lüksemburg ve Türkiye, ÇBÖA’nde de her ne kadar bir gruba dahil edildilerse de her ikisi de bu gruplardan oldukça uzakta daha farklı değerlerle ortaya çıkmışlardır. Dolayısıyla her iki teknikte elde edilen sınıflandırmanın büyük ölçüde uyumluluk gösterdiği söylenebilir.

Tablo 5: Kadın İşgücü Göstergelerine Göre HOKA ve ÇBÖA Sonuçlarının Karşılaştırılması

ÜLKELER	Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi Sonuçları	Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Analizi Sonuçları
TÜRKİYE	1	1
Almanya	2	3
Avusturya	2	3
Belçika	2	3
İngiltere	2	3
Bulgaristan	3	2
Çek cumhuri	3	2
Danimarka	3	3
Estonya	2	2
Finlandiya	3	3
Fransa	2	3
Hırvatistan	3	2

Hollanda	2	3
İrlanda	2	3
İspanya	1	4
İsveç	2	3
İtalya	1	4
Kıbrıs	2	4
Letonya	3	2
Litvanya	3	2
Lüksemburg	2	5
Macaristan	3	2
Malta	1	4
Polonya	3	2
Portekiz	1	4
Romanya	3	2
Slovakya	3	2
Slovenya	3	2
Yunanistan	1	4

III. Tartışma ve Sonuçlar

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin büyük oranda devam ettiği günümüz toplumlarında refah seviyesinin yükseltilmesi ve kalkınmanın sürdürülebilmesi açısından kadın istihdamı ayrı bir öneme sahiptir. Kadınların işgücüne katılımı, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Kanunlardaki eşitlikçi yapıya rağmen, kadının niteliksel gelişimini ve işgücü piyasasına girişini sağlayacak gerekli mekanizmaların oluşamaması kadınların işgücüne katılımının düşüklüğünün önemli nedenlerinden biridir. Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar, genel anlamda tüm ülkelerde erkeklere oranla daha az istihdam edilmekte ve daha düşük ücretlerle çalışmaktadırlar. Kadınlar, işgücüne katılım, kalıcı bir işte çalışma süresi ve iş piyasalarına erişim konularında erkeklerin karşılaşmadığı bağlantılı birçok engelle karşılaşmaktadır Bir toplumun ilerlemesinde ve ekonomik kalkınmasında, kadınların toplum içerisindeki etkinlikleri ve üretkenlikleri önem arz etmektedir. Kadın istihdamının artması, kadınları aile ve toplum içerisinde daha etkin bir konuma getirerek maruz kaldıkları birçok problemin (aile içi şiddet, ekonomik baskı vb.) stesinden gelmelerine olanak sağlayabilir. Ayrıca artan aile geliri vasıtasıyla kadınlar daha iyi yaşam standartları edinebilirler. (Korkmaz ve diğerleri, 2013)

Kadının işgücüne katılımını etkileyen en önemli faktörlerden birisi kadının eğitim seviyesinin artırılmasıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye’de son yirmi yıllık dönemde kadınların eğitim durumunda önemli iyileşmeler meydana gelmiştir. Örneğin, 1988’den 2006’ya kadar olan dönemde okur-yazar olmayanların payı yüzde 33,9’dan 19,6’ya düşmüş, niversite mezunlarının payı ise yüzde 1,8’den 5,8’e yükselmiştir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının en dikkat çekici özelliklerinden birisi, büyük lde eğitimsel kazanıma dayanmasıdır: katılım oranları, eğitim ile birlikte önemli lde artmaktadır. Kentsel alanlardaki ilkokul diploması olmayan kadınların katılım oranı yüzde 10’un, lise diploması olmayan kadınların katılım oranı ise yüzde 15’in altındayken, niversite mezunu olan kadınların katılım oranı yüzde 70 düzeyindedir.

Kentsel alanlarda eğitimsel kazanıma göre kadınların işgücüne katılımının diğer bir dikkat çekici özelliği, hem niversite mezunlarının hem de normal lise ve meslek lisesi mezunlarının katılım oranlarının zaman içerisinde düşmesidir. Üniversite mezunları arasındaki düşüş 1990’ların ortasında gerçekleşmiş, lise mezunları arasındaki düşüş ise daha kademeli olmuştur. Öte yandan, kentsel alanlardaki daha düşük eğitim düzeylerine sahip kadınların katılım oranları durağan kalmıştır. Diğer bir deyişle, eğitim düzeylerine bağlı olarak, kentsel alanlardaki kadınların katılım oranları ya durağandır ya da düşmektedir, ancak kentsel alanlardaki toplam katılım oranı artmaktadır. Bu durum, işgücü kompozisyonunun, daha yüksek katılım oranlarına sahip olan daha eğitimli kadınlara doğru kayması ile ilişkilidir. Yüksek eğitimli kadınların katılım oranları 90’larda kaydedilen düzeylerde kalmış olsaydı, kadınların günümüzdeki katılım oranları bugün çok daha yüksek bir seviyede gerçekleşmiş olacaktı. (Dayıoğlu, Kırdar, 2010)

Eğitim seviyelerine göre kadın istihdamını değerlendirdiğimiz BA sonucunda, analize konu olan değişkenlere göre ülkelerin iki boyutlu uzayda üç grup oluşturdukları grlmştir. Söz konusu gruplar arasında özellikle, satın alma gücü, lise mezunu kadın oranı, kadın işsizlik oranı gibi göstergeler bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Gruplar birbirlerine özellikle yüksek öğretimdeki ğrenci kadın oranı bakımından benzerlik göstermektedir. Almanya Avusturya Fransa gibi ülkelerin bulunduğu grup diğer gruplardan satın alım gücünün yüksekliliği, genel kadın işsizlik oranı ve ortaöğretim mezunu kadın işsizlik oranının dşkliliği ile farklılık göstermektedir. ek Cumhuriyetinin de bulunduğu grup ise

yüksek öğretimdeki öğrenci kadın oranı, lise mezunu kadın oranı ve ortaöğretim mezunu işsiz oranının yüksekliği ile dikkat çekmektedir. Diğer gruplardan İkinci grupta yer alan ülkeler diğer üç gruptaki ülkelere göre özellikle 25-64 yaş nüfustaki ilk ve ortaöğretim mezunu olan işsizlerin oranı ve satın alma gücü bakımından değişken bir yapı sergilemektedir. ÇBÖA’nda Türkiye’nin de dahil edildiği İtalya, Yunanistan, İspanya, Malta ve Portekiz’in bulunduğu grup; diğer gruplardan genel kadın işsizlik oranının yüksekliği, lise mezunu kadın oranı, yüksek eğitilmiş kadın çalışan oranı ve lise mezunu kadın oranının düşüklüğü ile farklılık göstermektedir.

Analiz sonucunda Türkiye’nin en benzemez olduğu ülkeler Letonya, Slovakya, Litvanya ve Luksemburg olarak belirlenmiştir. Analiz sonucunda Türkiye’nin her ne kadar 27 AB üyesi ülkesinden hiçbirisiyle çok fazla benzerlik göstermediği görülmüşse de bu ülkeler arasından diğerlerine göre daha benzer olduğu ülkeler; Malta, İtalya, Kıbrıs ve Yunanistan’dır. AB üyesi ülkelere göre Türkiye’de analize dahil edilen değişkenler açısından düşük değerler söz konusudur. Özellikle genel kadın işsizlik oranı ile ilk-ortaöğretim mezunu kadın işsiz oranının düşük oluşu olumlu bir durum oluşturmaktadır. Ancak 28 AB üyesi ülkenin oluşturduğu gruplardan yüksek öğretimdeki öğrenci kadın oranının yüksek eğitilmiş kadın çalışan oranının düşüklüğü, kadın nüfusa yönelik eğitim politikalarının tekrar gözden geçirilerek gerekli iyileştirmelerin yapılması gerçeğini ortaya koymaktadır.

Analiz sonuçlarımızı büyük oranda destekleyen 2011 Yılı AB ilerleme Raporu’nda Türkiye’de kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna geniş yer verilmiş ve sınırlı bir ilerlemenin kaydedildiği belirtilmiştir. Kadın istihdamını arttırmak için bazı tedbirlerin alınmış olduğu ancak bu tedbirlerin kapsam ve etkilerinin düşük seviyede kaldığı vurgulanmıştır. Ayrıca raporda, kadınların eğitimle ilişkili olarak üst yönetim kademelerinde (siyaset, eğitim, kamu’da yönetici pozisyonlarında, valilik makamlarında, siyasi partilerde ve sendikalarda) sınırlı olarak yer aldıklarının altı çizilmiştir (KSGM, 2012).

Sonuç itibarıyla, ekonomik kalkınmada kadın istihdamının önemine rağmen Türkiye’de kadın istihdamının oldukça düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durumun cinsiyet, eğitim, izlenen politikalar, aile yaşamı vb. gibi birçok etkenden kaynaklandığı söylenebilir. Ülkemiz adına temel problemlerden birisi olan bu sorunun, yasal, siyasi, sosyal ve ekonomik konjonktür kapsamlı bir şekilde incelenmeden çözülmesi mümkün değildir. Türkiye’de, iktisadi kalkınma açısından eğitime GSYH’den ayrılacak payın artırılmasına, eğitim alınan alana göre istihdamın düzenlenmesine ve eğitilmiş insan sayısının eğitim seviyelerinin yüksekliğine paralel olarak artırılmasına yönelik iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir (Girginer, 2013, p.99)

KAYNAKLAR

Adem,m. (1995), “Demokratik, Laik, Çağdaş, Eğitim Politikası”, Ankara Şafak Matbaacılık

Aşık,G. (2013) “10. Kalkınma Planı ve Yine “Türkiye’yi Kadınlar Büyütebilir mi?” sorusu”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Ağustos, p.1-5

Birleşmiş Milletler, (2012), Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, New York.

- Bruce,H.R. Işık,A.A. (2006), “GenderInequality in Schooling: The Case of Turkey”, *Sociology of Education*, Albany, p.25
- Çağatay, N. ve Berik, G. (1990), “TransitiontoExport-LedGrowth in Turkey: Is There a Feminization of Employment?”, *Review of RadicalPoliticalEconomics*, Cilt 22 (1), ss. 115-134.
- Çağatay, N. ve Özler, Ş. (1995) “Feminization of theLabor Force: TheEffects of Long-Term Development andStructuralAdjustment.”, *World Development*, Cilt. 23, ss. 1883-1894.
- Çınar, M. (1994) “Unskilled Urban MigrantWomenandDisguisedEmployment: Home-WorkingWomen in Istanbul, Turkey.” *World Development*, Cilt. 22 (3), ss.369-380.
- Dayıoğlu,M. Kırdar,M. (2010), “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler”, DPT ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Rapor No:5, Ankara
- Dayıoğlu, M. (2000), “Labor Force Participation of Women in Turkey” in *Genderand Identity Construction: Women of Central Asia, theCaucasusandTurkey*, F. Acar ve A. Güneş-Ayata (editörler), Leiden: Brill.
- Dayıoğlu, M. ve Kasnakoğlu, Z. (1997), “Kentsel Kesimde Kadın ve Erkeklerin İşgücüne Katılımları ve Kazanç Farklılıkları” *METU Studies in Development*, Cilt 24 (3), ss. 329-361.
- Dayıoğlu, M. ve Tunalı, I. (2003), “FallingBehindWhileCatchingUp: Changes in theFemale-Male WageDifferential in Urban Turkey, 1988 to 1994”, çalışma raporu.
- Dülger,İ. (1984), “Türkiye’de Şehirde yaşayan Kadının Siyasi Haklarını Kullanma Eğilimleri”, Ankara, DPT Yayınları, p.95
- Ercan, H. ve Tunalı, I. (1998), “Labor Market Segmentation in Turkey”, in *Main CharacteristicsandTrends in theTurkishLabor Market*, T. Bulutay (editör), Ankara: TÜİK.
- Erlı, Y.T. (1.10.2013), Dünya Gazetesi Kadın İşgücü Yazı dizisi
- EuropeanCommission. (2010), *Employment in Europe 2010*, Luxemburg, Publications Office of TheEuropeanUnion, p.165
- Everitt, B., (1981) **Cluster Analysis**, John Wiley&Sons, USA.
- Everitt, B.; Dunn, G. 1992) *AppliedMultivariate Data Analysis*, Oxford Uni. Press, New York.
- Girginer,N. (2013), Eğitim-İşgücü İlişkileri Açısından Türkiye’nin AB Üyesi Ülkelerle Karşılaştırılması, *İktisadi ve İdari İlişkiler Dergisi*, Yıl:5 Sayı:10, Kış 2013 ISSN 1307-9832
- Gustafsson, S. ve Jacobsson, R. (1985), “Trends in FemaleLabor-Force Participation in Sweden”, *Journal of LaborEconomics* Cilt 3(1), ss. S256- 274
- Hair, Jr. J. F., R. E. Anderson, R. L. Tatham, W. C. Black, (1998), *Multivariate Data Analysis*, Prentice-Hall, UpperSaddleRiver, New Jersey.

Hair, Jr. F.J.; Anderson, E. R.; Tatham, L. R.; Black, C.W., (1998) *Multivariate Data Analysis With Readings*, 5. ed., Prentice-Hall, USA.

HAUSMANN, R. TYSON, L. D. & ZAHGÖG, S. (2012), *Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu*, Dünya Ekonomik Forumu.

ILO, (2011), *Global Employment Trends 2011*, Geneva, International Labour Office, p.66

Johnson, R.; Wichern, D. (1992), *Applied Multivariate Statistical Analysis*, 3. th ed., Prentice Hall, USA.

KALAYCI, Ş. (2006), *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, 2. baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Kasnakoğlu, Z. ve Dayıoğlu, M. (1997), “Female Labor Force Participation and Earnings Differentials between Genders in Turkey” in *Economic Dimensions of Gender Inequality: A Global Perspective*, J. M. Rives ve M. Yousefi (editörler), Westport, CT: Praeger.

Kaya, y.k. (1993) “İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış” Ankara, Bilim Yayınları

Killingsworth, M. ve Heckman J. (1985), “Female Labor Supply: A Survey” in *Handbook of Labor Economics*, O. Ashenfelter ve R. Layard (editörler.), North-Holland: Amsterdam.

Kocacık, F. Ve Gökkaya, V.B. (2005), “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, *Cumhuriyet Ün. İİBF Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, p.195-201

Korkmaz, M. Alacahan, N.D. Cesim, D.T. Yücel, A.S. Aras, G. (2013) “Türkiye’de Kadın İstihdamının Amerika Birleşik Devletlerindeki Kadın İstihdamı ile Karşılaştırılması”, *Turkish Studies*, Volume 8/9 Summer, Ankara, p.1845-1863

Lim, J.Y. (2000), “The Effects of the East Asian Crisis on the Employment of Women and Men: The Philippine Case”, *World Development*, Cilt 28(7), ss. 1285-1306.

Lorr, M., (1993), *Cluster Analysis for Social Scientist*, Jossey-Bass, San Francisco.

Maya, İ. (2013), “Türk Eğitim Sistemindeki Cinsiyet Eşitsizliklerinin AB Ülkeleri ile Karşılaştırılması” *Eğitim ve Bilim dergisi*, Cilt 38, Sayı 168,

Michael, R.T. (1985), “Consequences of the Rise in Female Labor-Force Participation Rates – Questions and Probes”, *Journal of Labor Economics*, Cilt 3(1), ss. S117-146.

Özar, S. (1994), “Some Observations on the Position of Women in the Labor Market in the Development Process of Turkey”, *Boğaziçi Journal*, Cilt 8 (1/2), ss.21-43.

Özbay, F. (1994), “Women’s Labor in Rural and Urban Setting”, *Boğaziçi Journal*, Cilt 8, (1/2), ss.5-19.

ÖZDAMAR, K. (2004), *Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi 2*, , Yenilenmiş 5. Baskı, Eskişehir: Kaan Kitabevi.

ÖZPOLAT, A., Yıldırım, M. (2009), *Gelişmekte olan ülkelerde kadın eğitimi, büyüme ilişkisi*, Paper presented at EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics June 17-19, Eskişehir, 1-27.

Psacharopoulos, G. ve Tzannatos, Z. (1993) “Economic and Demographic Effects on Working Women in Latin America”, *Journal of Population Economics*, Cilt 6(4), ss. 293-315.

SAYIN, A. (2008), *Avrupa Birliği’nde Çalışma Yaşamında Kadın-Erkek Eşitliği*. İstanbul: KEİG Yayınları Dizisi.

Shimada, H. ve Higuchi Y. (1985), “An Analysis of Trends in Female Labor-Force Participation in Japan”, *Journal of Labor Economics* Cilt 3(1), ss. S355-S374.

TATLIDİL, H., (1996), *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel analiz*, I. Basım, Ankara: Engin Yayınları.

Tansel, A. (1994) “Wage-employment, Earnings and Return to Schooling for Men and Women in Turkey”, *Economics of Education Review*, Cilt 13(4), ss. 305-320.

Tansel, A. (1999) “Public-Private Employment Choice, Wage Differentials and Gender in Turkey”, *Economic Growth Center Discussion Paper No. 797*, Yale University.

T.C. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2012). *Türkiye’de Kadının Durumu*, Ankara, s.24.

Tunalı, I. (1997), “To Work or Not to Work: An Examination of Female Labor Force Participation in Urban Turkey”, 5. ERF Konferansı, yayınlanmış bildiri.

TÜİK, (2010) “İstatistiklerle Kadın” Ankara, TÜİK Matbaası Yayınları, Yayın No: 3518, p.48

Türk-İş, (2005), “Türkiye’de Emek Piyasasında Kadınların Durumu”, Ankara, Türk-İş Yayınları, p.4

TÜSİAD, (2000) “Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşama ve Siyaset”, İstanbul, TÜSİAD Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/290, p.129

TÜSİAD, (2004) “Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik”, İstanbul, TÜSİAD Yayınları, Yayın No: 2004-11/381, p.29-30

TÜSİAD (2008), *Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi*, İstanbul.

Yenilmez, F. Işıklı, B. (2010) “The Comparison of Labor Force Participation Rate of Women in Turkey With The World Country Groups” *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, vol.10, No:3 p.77-92

Yıldız, E. (2008) “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri”, İstanbul, TÜSİAD Yayın No: TÜSİAD-T/2008-07/468, p.115

Wasserman, S., Faust, K., Iacobucci, D., Granovetter, M., (1994) *Social network analysis: Methods and applications*, Cambridge Univ. Press.

World Bank (1993), *Turkey: Women in Development*, Washington D.C.